

Na gordom klatnu okreće se vreme i istorija i iskustvo bremenito traganjima za nečim i o nečemu, to je taj egzistencijalistički naboj koji čini se izviru kroz zatvorene prste u šaci, kao reakcija na svet u kome živimo i delamo.

Knjiga »Pomeranje tačke« Slavka Almažana otkrila nam pesnika sa izgrađenim i istančanim ukusom i prožimanjem lirskog iskaza sa subjektivnim viđenjima života. Almažan u svim pesmama stihovima direktno ulazi u duel sa samim sobom svodeći račune, ulazi u duel sa rečima tražeći njihovo značenje ne bi li tako otkrio i tamne strane realnosti. Iskustvena knjiga, o životu i svakom drugom iskustvu u kojoj pesnik nazire polako kraj lavirinta postavljenog u prethodnoj knjizi.

alija isaković: »jednom«, prva književna komuna, mostar, 1986.

tvrtko kulenović

Putopis može biti i opis mesta i svedočanstvo o susretu s ljudima pa da uvek bude prava književnost – pod uslovom da je uobličena na stvaralački subjektivan način. A nužna posledica prisutva stvaralačkog subjekta je opet ta da pravi književni putopis ne može biti ograničen ni na prvo ni na drugo, nego da mora imati i nešto treće, svoje, po čemu se putopisac od putopisca razlikuje.

Mnoga svojstva se okupljaju da sastave to »treće« u putopisima Alije Isakovića, ali među njima treba posebno upozoriti na ono koje tim tekstovima daje najviše od njihove specifičnosti, a koje se istovremeno najjasnije uočava i izdvađa: tema njegovih putopisa nisu ni samo mesta, ni samo ljudi, nego, podjednako i ravnopravno s njima, i sam putnik. U načelu, dakako, ni to nije ništa ni specifično ni novo, nego je naprotiv opšte mesto svakog književnog putopisa, ali je nov i specifičan, u Isakovićevom slučaju, bar jedan od načina na koji se taj putnik pred našim očima pojavljuje. Putnik u putopisu može naime biti zaljubljenik, ili mislilac i meditativac (Hakslji), ili posmatrač sa blagim podsmehom saosećanja na licu (Džumhur), ili cink (opet Hakslji u »Zajedljivom pilatu«), mrzitelj, istraživač, ili uopšte sve ono što čovek uopšte može biti. Čini se, međutim, da se dosada nismo još sreli sa putopisom u kome je u tolikoj meri izvedena na scenu egzistencijalna ravan čovekovog bitisanja koliko je to slučaj sa ovim Isakovićevim. Po tom svome svojstvu Isakovićev putopis je izuzetno moderan i savremen. Ono se može pokazati na nizu primera, ali je sigurno najbolji onaj koji u tekstu »Horizontiranje svijesti« govori o morskoj bolesti, toj egzistencijalnoj mucu putnikovoju, koja, u ovom okviru, postaje ravna svakoj egzistencijalnoj mucu čovekovoju, sposobnoj da iz sveta ukloni svu njegovu ljubaznost i lepotu, da izmeni čitavu njegovu sliku, način njegovog prisustva: »Prode uzvišena koraka prvi ili drugi ili baš me briga koji oficir palube. Ne samo da ne razumijem njegov čin, visoko gore, već ne vidim ni geografiju njegovog lica: vara li nas kad se iskošeno i blago smješka nad našim lešinama ili nas ismijava?«

Takvih detalja ima u ovoj knjizi više. Oni pokazuju da kroz svet, i kroz knjigu, putuje ne samo Čovek (kako je u mnogim knjigama putopisa meditativne i »zanosne« vrste uobičajeno) nego čovek koji glavu ima ne samo zato da njome misli nego i zato da ga ona boli, a da pri tom ispovest o njoj kao takvoj ne ispadne privatna i privatizirana nego da se potpuno prirodno i jednostavno uklopi u sliku sveta i krajeva koje nam ovaj putopis nudi. A ne treba ni govoriti da Isakovićev putopis ima i duhovne dimenzije: ne samo tamo gde je tematski na njih »prisiljen« kao u tekstu o Tolstoju, nego u osnovnoj potki čitave knjige izraženoj u njenom naslovu. Dok je Aleksandar Tišma svojoj odličnoj knjizi putopisa dao naslov »Drugde«, Isaković svojoj daje naslov »Jednom«: oba naslova u konotaciji obuhvataju bitne duhovne dimenzije metafizičke čežnje i metafizičkog bola duboko usađenog u smrtno biće čoveka, ali se čini da su one na koje Isakovićev naslov upućuje bitnije upravo u onom smislu u kome Brohes govori da je vreme za čoveka bitnije od prostora. Sveću da se na svako mesto može doći samo jednom intenzivno je prozet dubinski sloj

ove knjige čak i onda kad se to na površini uopšte ne primećuje.

Najbolji detalji ovog putopisa jesu oni u kojima se jedno egzistencijalno stanje spaja s jednom duhovnom, metafizičkom čežnjom i bolom oličenim u činjenici da je sve »drugde« i da je sve samo »jednom«. Takav detalj je opis buđenja u vozu, upravo u tekstu pod naslovom »Jednom«. Takav je je čitav tekst pod naslovom »Miris sjećanja« u kome se opisuje dugo iščekivanje aviona za povratak kući na rimskom aerodromu Fjumićino: on kao celina ulazi u maestralne stranice naše putopisane proze. »Jednom« je knjiga putopisnih reportaža u kojoj na trenutke blesnu trenuci vrhunske književne proze. Ali ona ne predstavlja uspeo književni putopis samo zbog tih trenutaka i samo po njima. Ona je književna i po načinu na koji pisac pristupa realnosti s kojom se na putu sreće i koju nikada ne svodi na aktuelnost događaja karakterističnu za novinarski pristup, nego pravi »geološki presek« pejzaža koji katkad zaista i počinje sa geologijom, pa ide preko bilja, da bi zašao među ljude i uputio pogled ka oblacima u kojima će u jednom trenutku, iznad Peļješca, ugledati obrise grčkog mita, neuništivog nad Mediteranom. Za svaki sloj toga preseka Isaković ima odgovarajuću reč, sačinjenu podjednako od obaveštenosti i znanja kao i od sposobnosti literarnog »unošenja«, ali se čini da naročito sa biljem ume da opšti kao niko u našoj putopisanoj literaturi osim, možda, Matka Peića. I ume da poveže te slojeve metaforama koji celini daju karakter pesničkog objekta: neka ilustracija tog umeća bude rečenica sa prve strane »Ta Bosna što treperi kao zelen list kukuruza«, koju će autor, osećajući njenu lepotu, u neznanju izmenjenom vidu ponoviti i tekstu »U pohode Sirriji«. Alija Isaković se u svoju putopisnu reportažu unosi sa strašću pisca, ispisuje je istim onim jezikom kojim piše svoje priče, pa i ta ostala putopisana građa (dakle ne samo ona koja je uobličena u već pomenute vrhunske literarne trenutke), počinje zahvaljujući tom jeziku da sjakti, vrska, pukće, suzi, stenje, preliva se u sto boja i na taj način sva postaje literatura.

laslo l. blašković: »gledaš«, matica srpska, novi sad 1986.

saša radonjić

Novo kolo edicije »Prva knjiga« Maticе Srpske (1986) vjerovatno će biti trajnije obilježeno jednim naslovom i jednim autorom. Riječ je o knjizi poezije »Gledaš« Lasla L. Blaškovića (1966). Za one koji ne nastupaju sa pozicija literarnog malograđanskog morala, što u sprezi sa kategorijom horizont očekivanja ostvaruje sve predispozicije za falš – interpretaciju, iščitavanje ove knjige moglo je predstavljati jedino istinsko zadovoljstvo. Otvarajući inovativne projske ispunjenije i na jednom višem nivou nego što je to već postalo simptomatično za većinu autora mlade generacije, (mislim na pseudo-novine koje se plasiraju kroz jezičke planove i neminovno završavaju ili u pukoj konstrukciji ili u neosmišljenoj destrukciji), Blašković nudi jedan kvalitativno nov model pjevanja, sa mekim osloncem na eliotsko-paunodovsku tradiciju.

U većini aspekata svog postojanja ova poezija je intelektualistička; dakle poezija aluzije, podteksta i svega onoga što ova sintagma podrazumjeva. Za one koji misle da ova odrednica nije baš najsrećnije odabrana i upotrebljena, ponudiću i drugu, alternativnu, istina u književno-teorijskim spisima manje frekventnu: poezija presupozicije, ili poezija u kojoj svaka komponenta značenja ne nalazi u tekstu eksplicitan izraz t.j. izraz koji se podrazumjeva. Sve ovo implicira i prisustvo izvjesne doze hermetizma koji je intenzivniji u nekim pjesmama pojedinačno negoli u knjizi kao cjelini. A vrijednost ove knjige je upravo u tome: zaokruženosti, cjelovitosti, gdje poetski nizovi nisu labavo ali ni kruto ulančani. Nijedna pjesma nije jednostrano svrhovita t.j. ne funkcioniše isključivo kao spojka bez autohtonog poetskog naboja. Način na koji Blašković vrši izbor stilsko izražajnih sredstava a što prerasta u poetski postupak, mislim da se može definisati kao radikalni

zacija aluzije. Impresivno djeluje doslednost kojom autor sprovodi dvofunkcionalnost ove stilske figure. Tačnije, riječ je o njenoj transpoziciji iz sfere intelektualističkog u sferu lirskog pasaža. Još preciznije: sve aluzije u knjizi (izuzev onih iz pjesme »Proročanstvo je to što ja kažem«) i kad u procesu percepcije nisu identifikovane kao takve, uspostavljaju korelacije podjednako uspjele i ne oduzimaju stihovima svaki semantički kontinuitet. Čime se u interpretaciji otvaraju dvije perspektive. Ovakav postupak, iako neprovjeren, ne odvodi Blaškovića u nasilno pojednostavljivanje i konkretističke paralizirajuće kategorije. U njegovim stihovima ne isplivava ništa nemotivisano, slučajno ili pak zasnovano na automatskim asocijacijama takozvanog nadrealističkog tipa. Ono što u nekim pjesmama, na prvi pogled, i podsjeća na nadrealistički manir, postulat je esencijalno drugačijih intencija.

Shodno svemu navedenom, čini mi se da je u kontekstu govora o Blaškovićevim pjesmama pojedinačno, primjerenije koristiti termin graditi (građena pjesma), negoli pisati (napisana pjesma). A većina tekstova objavljenih u ovoj knjizi doimaju se kao prilično monumentalne građevine (ne samo u domenu formalno-tehničkog). Abo bismo išli još dalje i pokušali u nekim neobavezanim i vrlo slobodnim sferama pronaći i adekvatan geometrijski oblik toj pjesmi-gradevini, ja bih rekao da je to piramida. Sa obzirom kako Blašković realizuje poetski tekst, a očigledno je da ga on od početka ka kraju značenski sužava, da bi u zadnje stihove zbog gro svoje pjesničke energije, i naša bi piramida bila okrenuta vrhom na dole.

Prisustvo dva tipološki različita obrasca pjesama t.j. dva kruga pjesama koji u knjizi nisu izdiferencirani već se smjenjuju može manje strpljivo čitaoca dovesti do skepse vezane oko kompozicijskih i strukturalnih rješenja. Međutim uočljivo je da autor veze između tekstova uspostavlja na liniji smisaonog a ne kroz formulacijsko-stilske sličnosti. U prvi krug mogu se svrstati pjesme sa naglašenijom narativnom notom, t.j. one koje se iščitavaju sa manje otpora. (Šibice, Surovo, Sišem jabuku, O Zlatozubu, Stid na lastišu, Gledaš, Zeleni ready-made, Jedno putovanje, Grifit, I nokti, LLB)

Dijagnoza sa regrutacije:
ne raspoznaje nijanse boja
Nisam simulirao
Trudio sam se i grešio
Lekarka je vikala
Rekao sam joj da čuti: čuti
Zeleni ready-made)

Drugi krug pjesama činili bi sledeći naslovi: Molitvo, O, Proročanstvo je to što ja kažem, Magarac (zelen), Post skriptum O, Gde nasmejan, Smešno, Dobro, Slup, Plašljiv i pjesma bez naslova. Navedeni tekstovi imaju zbijeniju formu u kojoj svaki stih teži da bude Alef.

pomnoženo
preskočeno
u praznom kavezu
što sam ga strgnutog našao
sijot fresci
(gladah je ko popac)
svučenih ušnih grbi nabora
kao devojke go go (gog u lovu
na plavi bicikl
na plavom biciklu)
pocepami plakat
I kažiprstom
otkucavam Mm m
(Post skriptum O)

Ono pak što je svojstveno svim pjesmama je primjetan uticaj drugih stvaralačkih medija. Naročito filma (filmske tehnike) i slikarstva. Upravo, dok čitamo ove tekstove kao da osjećamo oko kamere, širok kut snimanja, zumove itd. Praktično, stihovi podsjećaju na kratke filmove sa relativno mnogo brzih kadrova. Sa druge strane, dijelovi nekih pjesama, svojim izlomljenim formama i različitim perspektivama korespondiraju sa kubističkim platnima (pjesma Šibice u cjelini).

Kako se može biti nov i fleksibilan, a istovremeno ne i opterećen polarizacijom u odnosu na tradicionalno, Blašković je pokazao definišući poetski objekt i subjekt knjige. A i jedno i drugo je definisano prilično jednostavno ali originalno, naslovom »GLEDAS«.

Na kraju, mislim može se reći, da pjesnik Laslo L. Blašković u rvanju sa našom razarajućom literarnom svakodnevicom, na autentičan način markira neke zaista nove staze.